

Ianua Coeli: La porta monumental romànica als territoris peninsulars **Congrés Internacional. Barcelona-Ripoll 24-27 de novembre de 2010**

Francesca Español i Bertran*
Amics de l'Art Romànic

L'estudi de la porta monumental d'època romànica ha estat l'eix del congrés internacional organitzat pels Amics de l'Art Romànic, societat filial de l'Institut d'Estudis Catalans, el proppassat mes de novembre a Barcelona, a la seu de l'IEC i a Ripoll, on va tenir lloc la clausura i on els participants van poder admirar la superba façana del monestir. La reunió científica perseguia abordar per primera vegada a l'Estat espanyol l'estudi de les grans portades sorgides als territoris cristians de l'occident i de l'orient peninsular durant el segle XII i als anys inicials del XIII. El romànic va traduir visualment el valor simbòlic atribuït pel cristianisme als seus edificis culturals i a determinats sectors i elements que els signifiquen, un dels quals la porta d'accés. Glossada reiteradament en els textos com a porta del cel, *Ianua Coeli*, els programes iconogràfics i els usos litúrgics vinculats a aquesta fita termenal entre l'àmbit sagrat i el profà subratllen tal dimensió. El congrés volia apropar-s'hi des de diverses perspectives, complementàries entre si: analitzant els programes iconogràfics que s'hi van desplegar i les intencions dels seus promotors, l'estil de la seva escultura i les connexions que se'n deriven, la singularitat de la tipologia adoptada o bé les funcions litúrgiques que s'hi van acomodar. Es perseguia que el debat dels especialistes il·luminés totes aquestes qüestions, plantejades per primer cop amb abast general en aquest congrés, i alhora obrir les sessions als estudiants universitaris i als amateurs. La convocatòria va ser molt reeixida. Entre ponents, comunicants i assistents es van aplegar un centenar de persones, entre les quals estudiants originaris de diverses universitats espanyoles, d'Alemanya, d'Anglaterra, de França i d'Itàlia. Van inaugurar les sessions el senyor Salvador Giner, president de l'IEC, el senyor Daniel Solé, subdirector general del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya, i la senyora Francesca Español, presidenta d'Amics de l'Art Romànic i directora científica del congrés.

Per al desenvolupament de les ponències, es va poder comptar amb prestigiosos hispanistes. El doctor Pe-

ter Klein, professor de la Universitat Tübingen, va impartir la lliçó inaugural («Las imágenes marginales en las portadas románicas en España»), en el decurs de la qual va revisar diversos monuments en què destaca la presència de temes profans (i heterodoxos) i va avaluar-ne la funció com a antítesi o complement dels assumptes sagrats predominants dins aquests conjunts. La professora nord-americana Elizabeth Valdez del Alamo (Montclair State University) va presentar una nova lectura iconogràfica de la porta del claustre del monestir de Silos, sota l'enunciat «Acróbatas a la puerta del cielo, donde se encuentran lo sagrado y lo profano». L'anàlisi iconogràfica també va ser l'eix de la ponència de la doctora Therese Martin (Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid), que va tenir com a epicentre un dels edificis més emblemàtics del romànic del nord-oest peninsular: «Formas elocuentes en las tres portadas de San Isidoro de León».

El doctor José Luis Senra (Universidad de Santiago) va enquadrar la seva intervenció («*Angeli ad portas: sobre alguno de los umbrales desaparecidos en el ámbito monástico castellano-leonés*») en un tema del qual s'ha revelat especialista indiscutible: el massís occidental d'edificis tan emblemàtics com ara Frómista i Carrión de los Condes, avaluant-ne la disposició arquitectònica, l'ús funerari i els trets de les portes que s'hi obrien envers l'església. Les coincidències tipològiques i ornamentals entre diverses portalades emplaçades al llarg d'un vast territori del nord-est peninsular, recorregut pel Camí de Sant Jaume, va ser l'eix de l'aportació de les doctores M. Victoria Herráez i M. Concepción Cosmen, professores de la Universidad de León. La ponència del doctor José Luis Hernando Garrido (Museo Etnográfico de Castilla-León, Zamora) va tractar sobre el ressò que han tingut les receptes compositives i els motius estilístics presents en una de les portalades més representatives de la catedral de Zamora: la Portada del Obispo.

A la seva ponència «Portadas románicas en Navarra», la doctora Clara Fernández-Ladreda (Universidad de Pamplona) va resseguir els trets característics dels exemplars més rellevants conservats al territori, incloent-hi la porta de Sangüesa que, dins el conjunt monumental peninsular, esdevé un dels projectes més retardataris.

* **Adreça de contacte:** Francesca Español i Bertran. Departament d'Història de l'Art, Facultats de Filosofia i de Geografia i Història, Universitat de Barcelona. Montalegre, 6. 08001 Barcelona, Catalonia, EU. Tel. +34 933 333 466 (3173). Fax: +34 934 498 510. E-mail: francescaespanol@ub.edu

Les portalades catalanes analitzades al congrés presideixen l'entrada d'esglésies monàstiques (Santa Maria de Ripoll, Sant Pere de Rodes o Covet) i de catedrals (la Seu d'Urgell, Girona, Vic i Perpinyà) i les ponències que s'hi van consagrar van emfasitzar primordialment qüestions estilístiques i compositives. Aquesta fou la lectura proposada pel doctor Marc Sureda Jubany (Museu Episcopal de Vic) entorn dels elements que perviuen de les portades perdudes de Perpinyà, Girona i Vic. També va tractar aquestes qüestions, a propòsit de la Seu d'Urgell, el doctor Gerardo Boto Varela (Universitat de Girona): «Agentividad e interacción del discurso en las portadas románicas. Las imágenes de los umbrales de Santa María de la Seu d'Urgell». El doctor Joaquín Yarza Luaces (Universitat Autònoma de Barcelona) va fer un recorregut sobre els ascendents tipològics de la porta de Covet, i va complementar-lo amb una revisió del seu programa iconogràfic: «La portada de Santa María de Covet: astrología, caída y redención».

Les receptes privatives del denominat Mestre de Cabestany pel que fa a la porta monumental van centrar la ponència de la doctora Imma Lorés Otzet (Universitat de Lleida): «*Membra disjecta*. Les imatges a les portades del Mestre de Cabestany». Els temes pictòrics presents a les portalades exteriors i els que ornem els elements fronters existents a l'interior del temple (l'arc triomfal com a fita termenal entre l'espai dels fidels i l'àmbit presbiteral, per exemple) es van tractar a la intervenció de la doctora Milagros Guardia i del doctor Carles Mancho (Universitat de Barcelona). Les funcions que es vinculen a l'espai presidit per la *Ianua Coeli*, a les catedrals o a l'església d'un monestir (la litúrgia penitencial, la funerària, etc.) es van exposar a la ponència de la doctora Francesca Español (Universitat de Barcelona): «La porta romànica i els seus usos litúrgics».

L'extraordinari projecte ripollès fou abordat en dues

ponències: la de Pere Rovira (Centre de Restauració de Béns Mobles de Catalunya) es va ocupar de les restauracions successives que ha patit el monument: «De la degradació a la conservació de la pedra romànica. Actuacions preventives, anàlisi de materials i projectes per a la salvaguarda de la portada de Ripoll»; a la del doctor Xavier Barral Altet (Universitat de Rennes), que va clausurar el congrés, titulada «Reflexions sobre l'encàrrec de la portada romànica de Ripoll i les seves conseqüències artístiques», es va revisar la historiografia del monument i els aspectes que els estudis més recents han aportat al seu coneixement.

Ultra les ponències esmentades, es van llegir diverses comunicacions referides a portades catalanes, aragoneses, del Bearn, etc., que passem a enumerar. Doctor José Alberto Morais (Universidad de Extremadura): «Puertas abiertas. Concretar problemas y aclarar conceptos en torno al legado antiquizante y su presencia en las portadas románicas hispanas»; doctora Ilaria Sgrigna (Universitat de Barcelona): «Anàlisi comparativa de la portada de Santa Maria de Covet: Observacions sobre la procedència i la difusió dels seus models»; Antoni Llagostera (Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès): «Un dibuix del 1846 de Pau Milà i Fontanals en la col·lecció Carderera»; doctora Esther Lozano (Universitat Autònoma de Barcelona): «Repertorios figurativos y conexiones estilísticas en portadas navarroaragonesas: el papel de los maestros de la cabecera de la Seo de Zaragoza»; Juan Antonio Olañeta (Universitat de Barcelona): «La portada de la iglesia parroquial de San Salvador de Agüero (Huesca) y su tímpano "prestado"», i Maritxu Echeverri (Universitat de Toulouse-Le Mirail): «¿Comidas terrestres espirituales? La búsqueda de la salvación sobre las portadas románicas entre Bearn y Aragón».